

Ad hominem

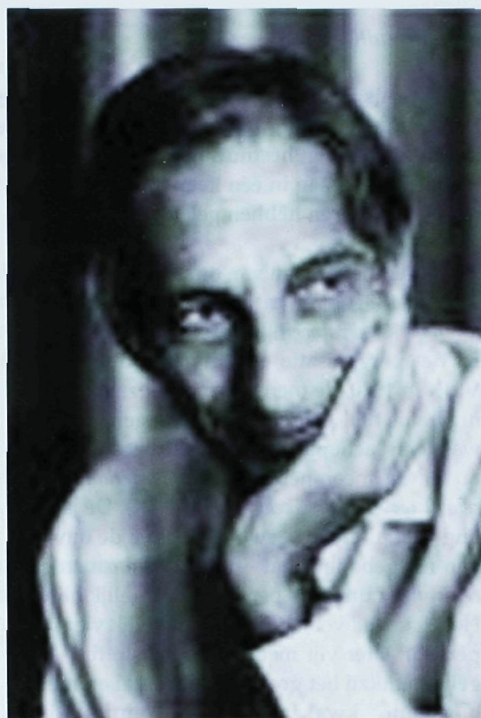
C.N.M. Renckens

Ivan Illich, een consequent criticaster (1926-2002)

Afkeuring van menselijke pretenties en fouten behoorde tot het domein van de Griekse godin Nemesis, wier naam door Ivan Illich in 1975 werd gekozen in de titel van zijn geruchtmakende boek over de keerzijden van de medische vooruitgang, iatrogenie en de gevaren van het medisch-industrieel complex: *Medical Nemesis*. De hoofdstuktitels uit *Medical Nemesis* spreken boekdelen: Doelmatige doktershulp een illusie, Nutteloze medische behandeling, Door artsen veroorzaakt letsel, Weerloze patiënten, enzovoorts. De Oostenrijker en halfjoodse uitgetreden r.k. priester Illich moest niets hebben van de medische vooruitgang en pleitte voor een samenleving waarin de burger zelf de verantwoordelijkheid voor zijn gezondheid stevig in handen houdt. Dit romantische ideaal bestond volgens Illich destijds alleen nog in China, waar elementaire medische zorg werd verleend door leden van de brigade, die hun werk in de fabriek soms even neerlegden om als niet-professionele gezondheidswerkers zieke collega's bij te staan.

Dunning noemde *Medical Nemesis* in zijn *Broeder ezel* (1981) een 'hoogst onredelijk, eenzijdig en verward boek' en dat is het, met zijn enorme aantal voetnoten en willekeurig gekozen anekdotiek, zeker. Huisartsen vonden er nog wel eens iets van hun gading, verwant als zij zich voelen met de oude dorpsdokter uit *Knock ou le triomphe de la médecine* van Jules Romain. Toch voelden maar weinig artsen zich echt aangesproken, hetgeen zeker gold voor medisch specialisten die er sowieso slecht tegen kunnen als patiënten geen gebruik wensen te maken van de mogelijkheden van de geneeskunde.

Illich schreef niet alleen over gezondheidszorg, maar bekritiseerde in invloedrijke boeken ook het schoolsysteem en de welzijns wereld. Hij was ongetwijfeld een hyperintelligent persoon, die zich zijn onderwerpen snel eigen maakte, voornamelijk door middel van inlezen in bibliotheken. Zijn keuze voor de contramine heeft vermoedelijk veel te maken met zijn opvoeding en levensloop. Een mens is immers net zo verstandig als zijn emoties hem toestaan en dat gold zeker voor Illich. In veel opzichten deed hij ons denken aan Piet Vroon, ook een tragisch,

Ivan Illich

maar superintelligent mens (die ook enige tijd op een seminarie doorbracht) met een enorme inzet en energie, later geknakt door psychische problemen. Had Vroon in het Engels gepubliceerd, dan zou hij wellicht de faam van een Illich hebben kunnen evenaren.

Veel critici van de geneeskunde of aanhangers van alternatieve geneeswijzen deinzen terug voor de consequenties als de eigen gezondheid echt in het geding komt. Zo liet de vrouw van Michio Kushi, grondlegger van de leer der macrobiotiek, zich gewoon regulier behandelen (inclusief bestraling) voor haar cervixcarcinoom. Verstandig maar niet consequent. Het omgekeerde komt ook voor. Bij Illich werd in 1982 een kwaadaardig gezwel op zijn wang ontdekt en hij kreeg het dringende advies zich eraan te laten opereren. Een Pakistaans arts zou hem geadviseerd hebben daarvan af te zien en opium te gaan gebruiken als de pijn ooit te erg zou worden. Illich hield het lang vol en leefde de laatste jaren van zijn leven in Bremen. Hij betaalde voor de trouw aan zijn eigen opvattingen een hoge prijs. Het knobbeltje op zijn wang veranderde langzaam in een vuistgroot gezwel,

dat hem tot een soort *Elephant Man* maakt, die op straat werd nagekeken. Voor de pijn, die af en toe zeer hevig was, gebruikte hij opium. Illich, de 'Milleman onder de filosofen', overleed in Bremen op 2 december 2002. Het persbericht van zijn Franse uitgever Fayard vermeldde dat Illich 'leed aan kanker'.

Consequent is hij dus wel geweest, maar natuurlijk ook oliedom. Want wat stond er reeds in 1965 in Prakken's *Leerboek der praktische dermatologie en venereologie* te lezen? 'Met bestraling of excisie is het basaaloom meestal makkelijk te genezen'.

M. Bijlmer-Hendrikse (1948-2002)

Op 3 oktober overleed op 54-jarige leeftijd de arts-acupuncturist Marlies Bijlmer-Hendrikse. Haar naam zal weinigen iets zeggen, maar ik maakte ooit (oppervlakkig) kennis met haar tijdens een door Verbrugh georganiseerd forum over alternatieve geneeswijzen voor de eerstejaars medisch studenten te Rotterdam, zo'n tien jaar geleden. Ze was basisarts, ze leek mij een aardige vrouw en ze was overtuigd aanhanger van de acupunctuur, waardoor ik haar toch minder geschikt achtte om met patiënten alleen te worden gelaten. Onder insiders zal zij meer bekendheid hebben verkregen omdat zij geruime tijd directeur was van een van die parade-paardjes van de hoogtijdagen van de alternatieve geneeskunde in de jaren '80 en '90, het Informatie- en Documentatiecentrum Alternatieve Geneeswijzen (IDAG). Van dit met vele tonnen per jaar gesubsidieerde centrum was Bijlmer directeur tot aan de opheffing in 1998. Toen draaide de overheid de geldkraan definitief dicht en werd het zeer omvangrijk geworden bezit van het IDAG in onbereikbare vorm opgeslagen. Hoewel het de bedoeling is (was) het archief toegankelijk te houden voor geïnteresseerden bleek inzage in het materiaal recent volstrekt onmogelijk; het spul ligt opgeslagen in 101 verhuisdozen in een aantal containers in - of all places - Waddinxveen. De boekenrij van het IDAG wordt door insiders geschat op zo'n 30 meter, terwijl het instituut in zijn hoogtijdagen abonnementen had op wel 110 internationale tijdschriften. Er bestaan plannen om het te zijner tijd onder te brengen in het IISG te Amsterdam, maar dat heeft voorlopig geen ruimte.

Het zal voor Bijlmer een hard gelag zijn geweest toen haar IDAG kopje onder ging. Gelukkig hoefde zij ook daarna niet alleen van de Chinese naaldkunst rond te komen, want zij kreeg een functie bij de Werkgroep Psycho-

socialie Oncologie van het Integraal Kankercentrum Midden Nederland IKMN. In die kwaliteit slaagde zij erin om in het hoofdstuk *Complementaire Zorg uit het Oncologieboek IKMN 2002*, deel II een aantal alternatieve 'interventies' opgenomen en beschreven te krijgen, als daar zijn: toepassen van warmte, klassieke massage, etherische oliën, muziek en relaxatie. Gelukkig geen Moerman- of Houtsmulthertherapie in dit hoofdstuk en ook geen acupunctuur, maar een beetje koddig is het allemaal wel: 'Etherische oliën hebben een aantal specifieke werkingen, zoals zweetremmend, hoestdempend, slijmoplossend, krampopheffend en geurabsorberend.' Lichtgelovig is Bijlmer kennelijk altijd gebleven.

Mat Herben, een man met vele hobby's

In 1993 woedde er in de kolommen van het dagblad *Trouw* een heftige discussie over de homeopathie waarin onder andere schrijver dezes, Van der Smagt en Nienhuys van *Skepsis* die geneeswijze kritiseerden, terwijl enkele homeopaten, maar ook verzekeringsgeneeskundige Doeke Post en Rob Oudkerk, medewerker van het LHV, veelschrijver en toen nog vrij onbekend, hun duiten in het zakje deden. Natuurlijk waren er ook ingezonden reacties van anonieme Nederlanders, van wie je nooit had gehoord. Nienhuys stuitte onlangs in zijn archief op die oude polemieken en las tot zijn verrassing dat een van die anonieme verdedigers van de homeopathie ene Mat Herben was. Herben stelde in zijn stuk verbaasd te zijn over het gemak waarmee Nienhuys en Renckens altijd maar weer ruimte in de pers konden krijgen voor hun kruistocht tegen de homeopathie, waarvan het nut immers toch al lang bewezen was. Herben had zich goed ingelezen in de materie, want hij citeerde de CBS-gezondheidsenquête, waaruit bleek dat homeopathische artsen even goed zouden zijn als regulieren en besprak het proefschrift over homeopathie bij kinderen van De Lange-de Klerk. Nienhuys zou ten onrechte hebben geconcludeerd dat homeopathie niet effectief was bij die groep, maar dat kwam volgens Herben alleen maar omdat het resultaat in de placebogroep zo goed was geweest, dat het nauwelijks te overtreffen viel. Deze liefde voor de kwakzalverij van de Similiaregel is totnogtoe in de media onderbelicht gebleven, maar werpt een nieuw licht op de benoeming eertijds van de eveneens zeer pro-alternatieve Bomhoff als minister van VWS namens de LPF! En die Herben is beslist een origineel man in de keuze van zijn hobby's en

Mat Herben.

levensovertuigingen: behoudend rooms-katholiek, vrijmetselaar, vliegtuigspotter, militarist en dus ook homeopaat. Die geestelijke wendbaarheid maakt hem natuurlijk bij uitstek geschikt voor een loopbaan in de politiek. Veel heeft het hem niet geholpen: de LPF behaalde bij de laatste parlamentsverkiezingen van januari 2002 nog maar 8 zetels.

De medische aspecten van twee zaligverklaringen: padre Pio en Moeder Teresa

Op 16 juni 2002 heeft de paus Padre Pio, een Italiaans priester, zalig verklaard. Behalve een voorbeeldig leven is daarbij een aantal wondergenezingen onontbeerlijk en kennelijk hebben de Vaticaanse autoriteiten zich ervan laten overtuigen dat die tijdens het leven van de in Italië immens populaire Pio inderdaad geschied zijn. In Cahier no 218 van de Franse sceptische Cercle Ernest-Renan werd er op pagina 89 fijntjes aan herinnerd, dat Pio aanvan-

kelijk minder geliefd was bij het H. Officie. In 1930 legde het Vaticaan Pio zelfs disciplinaire maatregelen op, hem onder andere verbiedend de mis te lezen en de biecht af te nemen, op basis van ondervragingen en meerdere medische onderzoeken. De sancties tegen Pio werden in 1933 opgeheven. Pio voorspelde ooit aan Karol Wojtila, dat hij paus zou worden. Moeilijker lijkt het voor het Vaticaan te worden om de wondergenezingen rond Moeder Teresa geloofwaardig voor te stellen. Ook zij moet - volgens de planning op 19 oktober 2003 - zalig worden verklaard. Tijdens haar leven deed zij geen wonderen - zij werkte onder de armen van Calcutta - maar na haar dood genas volgens Vaticaanse medische experts de Indiase vrouw Monica Besra van hevige buikpijn. Dit was het resultaat van het aanroepen, in doodsnood, van Moeder Teresa, van wie zij ook een medaillon droeg. De vrouw genas inderdaad, maar volgens de geïrriteerde echtgenoot had niet het aanroepen van Moeder Teresa geholpen - 'Dat hielp helemaal niets!' - maar ver-

dween de buikpijn en de zwelling pas na een bezoek aan het ziekenhuis, waar de vrouw medicijnen kreeg voorgeschreven. (Bericht NHD, 21 dec. 2002).

Hans van der Wielen: de ondergang van een vitamineprofeet

De voorgeschiedenis is bekend: Nutricia moest worden opgestoten in de vaart der volkeren en de winsten moesten stijgen. President-directeur Hans van der Wielen, (chemisch technoloog, Eindhoven) werkte vanaf 1980 bij het bedrijf en klom op tot de hoogste positie. Hij vond de *core business* van Nutricia (babyvoeding en ziekenhuisvoeding) te beperkt en zocht verbreding van het pakket. Lang hoefde hij daarover niet na te denken, want hij had in de VS gezien hoe populair de vitaminewinkels daar waren en hij had van huis uit al meegekregen hoe belangrijk lifestyle en voeding voor je gezondheid is. Van der Wielen in *NRC Handelsblad* (4 januari, 2003): 'Mijn ouders gaven mij levertraan en leerden mij hoe slecht roken is.' De 'vitamineprofeet' zoals hij in de kop boven het artikel wordt genoemd, neemt achttien pillen per dag, nadat hij zich door zijn eigen lab helemaal heeft laten doormeten op 'deficiënties'. Op het wetenschappelijk bewijs dat dat helpt gaat hij niet zitten wachten: dat duurt veel te lang. Met medeweten en instemming van de voorzitter van de Raad van Commissarissen, R. Zwartendijk, nam Numico, zoals het bedrijf ging heten, in 1999 twee vitaminegiganten uit de VS over: Rexall Down en GNC. Voor vele miljarden dollars. Ook voor de Nederlandse binnenlandse markt ging Numico vitaminepreparaten maken, onze lezers werden daarover al eerder geïnformeerd. De VtdK nam ernstig aanstoot aan de rooskleurige claims die het bedrijf bij zijn twaalf nieuwe producten lanceerde en overtuigde de Inspectie bovendien van de onveiligheid van een van die twaalf innovaties, de Nutricia Memo Formule. Dit product werd uit de handel genomen. Zowel in de VS als in ons land bleven de verkopen van de vitamineproducten dramatisch achter bij de prognoses en het aandeel Numico halveerde in waarde, lang voordat dat in 2002 met alle aandelen zou gebeuren. In mei 2002 stapte topman Van der Wielen op: op de balans van Numico waren toen reeds miljarden afgeschreven wegens de verlieslijdende en gedevalueerde vitaminebedrijven uit de VS. Wie zou denken, dat ook de Raad van Commissarissen van Numico de consequenties zou trekken kwam bedrogen uit. Ondanks aandringen van de Vereniging van Effectenbezitters (VEB) dat vond dat de com-

missarissen hun verantwoordelijkheid hadden moeten nemen bleef men gewoon zitten. Volgens Zwartendijk (*NRC Handelsblad*, 17 december, 2002) was er met de aankoop niets mis geweest en was het bedrijf pas daarna 'van koers' geraakt.

En terwijl Van der Wielen opvolger, Bennink, schoon schip maakt en Rexall Down al weer te koop aanbiedt, mocht de geplaagde vitamineprofeet zich in *NRC Handelsblad* van 4 januari 2003 verdedigen, overigens niet in de bijlage Gezondheid maar in het economiekatern. Hans van der Wielen heeft nergens spijt van, het bedrijf draaide helemaal niet slecht, het werd gemangeld door ABN Amro en zijn vertrek hing helemaal niet samen met de miskopen in de VS. Allermint, nee het ging om een verschil van mening tussen Van der Wielen en Zwartendijk over zijn salaris en dat van de andere Europese managers van Numico. Deze zouden te weinig verdienen, in elk geval minder dan hun Amerikaanse collega's. Wat hier van waar is zal altijd wel onbekend blijven, maar één feit kunnen wij in dit verband wel onthullen. Tijdens het bezoek van de VtdK-delegatie aan Numico's laboratorium te Wageningen op 1 februari 2001, zat Van der Wielen onderuitgezakt maar alert met ons te discussiëren. De ene na de andere Numico-wetenschapper werd ontboden om ons te overtuigen van zijn gelijk: allemaal Wageningse hoogleraren die als snotjongens werden bejegend door de president-directeur. Maar daar gaat het nu niet om. Wat telt dat is dat wij tijdens die gedenkwaardige visite voortdurend tegen de onderkant van Van der Wielen schoeisel konden/moesten aankijken. Of zijn salaris zo laag was als hij wil voorgeven, dat weten wij niet, maar dat zijn zool een enorm gat vertoonde, dat is zeker. De conclusies kunnen nu door iedereen zelf getrokken worden. ●